

УДК 811.161.3'373.4

UDC 811.161.3'373.4

**БЫЎ БЫ АЗАДАК, А ЛАЗЫ
ХОПІЦЬ: ВЕРБАЛІЗАЦЫЯ
СРОДКАЎ ВЫХАВАННЯ
Ў АСПЕКЦЕ ЛІНГВІСТЫЧНАЙ
СЭНСОРЫКІ¹**

**IF THERE IS A BACKSIDE, THERE
ARE ENOUGH VINES: THE
VERBALIZATION OF EDUCATIONAL
MEANS IN THE ASPECT
OF LINGUISTIC SENSORICS**

В. І. Марцынкевіч,
*аспірант кафедры
беларускай
і рускай філалогіі
МДПУ імя І.П. Шамякіна*

V. Martsynkevich,
*graduate student of the Department of
Belarusian and Russian
Philology MSPU named
after I. Shamyakin*

Паступіў у рэдакцыю 24.04.2024.

Received on 24.04.2024.

У галіне даследавання перцептыўнай лексікі найбольш важным з'яўляецца пытанне ўзаемадзеяння паміж пачуццёвым успрыманнем і яго моўным абазначэннем. У артыкуле даследуюцца тыповыя сітуацыі дакранання з пазіцыі тактыльнай мадальнасці. Спачатку разглядаюцца базавыя дзеясловы і назоўнікі, якія абазначаюць дакрананне як фізічнае ўздзеянне, затым характарызуюцца метафарычныя ўжыванні дзеясловаў для абазначэння успрымання дакранання. На матэрыяле парэмій, якія адлюстроўваюць працэс выхавання дзяцей у народнай педагогіцы беларусаў, паказана рэалізацыя мадэлі тыповай сітуацыі дакранання, вызначаны яе моўныя вербалізатары.

Ключавыя словы: лінгвасэнсорыка, перцептыўная лексіка, лексіка-семантычная група, парэмія, метафарычнае ўжыванне.

In the field of perceptual vocabulary research, the most important issue is the interaction between sensory perception and its linguistic designation. The article examines a typical situation of touch from the standpoint of tactile modality. First, the basic verbs and nouns denoting touch as a physical effect are considered, then they are characterized by the metaphorical use of verbs to denote the perception of touch. Based on the material of proverbs that reflect the process of raising children in Belarusian folk pedagogy, the implementation of a model of a typical touching situation is shown, its linguistic verbalizers are determined.

Keywords: linguistic sensorics, perceptual vocabulary, lexical-semantic group, proverb, metaphorical use.

Уводзіны. Прадстаўнікі Віцебскай навуковай педагогічнай школы адзначаюць, што «будынак чалавечай асобы ўяўляецца як бы пабудаваным на чатырох «гранітных слупах» – самым трывалым з падмуркаў: навука (веды), рэлігія (вера), мастацтва (прыгажосць), выхаванне (любоў)» [1, с. 71]. У народнай педагогіцы беларусаў існуе вялікі арсенал розных метадаў, прыёмаў і сродкаў выхавання асобы дзяцей. У дадзеным артыкуле мы спынімся толькі на некаторых і прааналізуем іх з пазіцыі лінгвістычнай сэнсорыкі.

Тэрмін «лінгвасэнсорыка» прапанавала расійскі мовазнаўца В. К. Харчанка ў 2012 г. для абазначэння галіны «лінгвістычнага пазнання, якая займаецца мовай перцепцыі, вербальнай рэпрэзентацыі паказчыкаў пяці органаў пачуццяў: зроку, слыху, тактыльнасці, смаку і паху» [2, с. 6]. Па меркаванні А. В. Нагорнай, гэты тэрмін «валодае неабходнай ёмістасцю і ахоплівае

шматлікія, але разрозненыя даследаванні мовы чалавечых адчуванняў, якія праводзіліся лінгвістамі на працягу апошніх 30 гадоў» [3, с. 4].

На працягу азначанага перыяду лінгвістамі аналізаваліся перш за ўсё лексічныя адзінкі з семантыкай успрымання. Сфарміраваліся пэўныя кірункі ў вывучэнні дадзенага аб'екта, абазначым некаторыя з іх: семантычны (І. Г. Рузін «Модусы перцепцыі (зрок, слых, тактыльнасць, пах, смак) і іх выражэнне ў мове», (В. Ю. Аўдзеўніна «Катэгорыя успрымання і сродкі яе выражэння ў сучаснай рускай мове»); кагнітыўны (А. В. Падучава «Дынамічныя мадэлі ў семантыцы лексікі», К. У. Рахіліна «Пра семантыку прыметнікаў колеру»); супастаўляльны (А. Х. Мерзлякова «Тыпы семантычнага вар'іравання прыметнікаў поля «Успрыманне» (на матэрыяле англійскай, рускай і французскай моў)», Л. У. Лаенка «Вобразы тактыльных адчуванняў у аспекце перакладу»); лінгваперсаналагічны (І. У. Пархоменка «Лексіка-семантычнае поле «Гук» і яго функцыянаванне ў мастацкім тэксце: на матэрыяле лірыкі С. А. Ясеніна і У. У. Маякоўскага», А. А. Юшкіна «Паэтыка колеру і святла ў прозе М. А. Булгака-

¹ Артыкул падрыхтаваны ў межах ДПНД «Грамадства і гуманітарная бяспека» на 2021–2025 гг. пры фінансавай падтрымцы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь па дагаворы №1410/2021 ад 22.03.2021.

ва»); дыскурсіўны (В. М. Грыгор'ева «Колер і пах улады: лексіка пачуццёвага ўспрымання ў публіцыстычным і мастацкім тэкстах», Т. У. Краюшкіна «Матывы экстарэрэцэптыўных адчуванняў героя-чалавека ў рускай народнай чарадзейнай казцы: тыпы і функцыі») і іншыя.

Услед за А. В. Нагорнай [3, с. 4] зазначым, што фарміраванне лінгвасэнсорыкі як навуковага кірунку абумоўлена сучаснымі тэндэнцыямі ў развіцці гуманітарнага пазнання ўвогуле. Адной з вядучых тэндэнцый з'яўляецца агульны антрапацэнтрычны зрух, які садзейнічаў росту навуковага інтарэсу да розных аспектаў чалавечага цялеснага быцця. Аўтарам артыкула ставіцца мэта вызначыць моўныя сродкі вербалізацыі тыповай сітуацыі дакранання.

Фактычны матэрыял склалі парэміялагічныя адзінкі, сабраныя спосабам суцэльнай выбаркі са зборнікаў і слоўнікаў беларускіх народных прыказак, прымавак, фразем і крылатых выслоўяў. У сабраным корпусе налічваецца каля 800 беларускіх прыказак пра дзяцей, у дадзеным жа даследаванні прадстаўлены толькі некаторыя (28 адзінак), на аснове якіх разглядаецца выкарыстанне тыповай сітуацыі дакранання з мэтай фізічнага ўздзеяння на асобу дзіцяці.

Даследаванне фактычнага матэрыялу праведзена з выкарыстаннем комплексу метадаў, які ўключае апісальна-інтэрпрэтацыйны, элементы дэфініцыйнага і кантэкстуальнага аналізу, а таксама метадаў фрэймавай семантыкі.

Асноўная частка. Прыказкі ў традыцыйнай народнай культуры заўсёды «былі самым моцным сродкам выхавання, паколькі тлумачылі найбольш значныя для чалавека з'явы жыцця» [4, с. 32]. Менавіта выхаваўчы сэнс народных парэмій складае асноўную і найбольш каштоўную частку зместу этнапедагагікі беларусаў [5].

У нацыянальнай свядомасці беларусаў здаўна існавала перакананне, што навучаць трэба словам, таму народная педагогіка разглядала слова як сродак рэалізацыі вербальных метадаў выхавання, які валодае пэўнай сілай уздзеяння. Параўнаем: *Ласкавае слова лепш дубіны; Ласкавае слова, што веснавы дзень* [6, с. 9]; *Рана загоіцца, а злое слова – ніколі* [6, с. 136].

Аднак вядома, што ў працэсе выхавання не выключалася і фізічнае пакаранне выхаванцаў: *Дзеці балуюцца ад матчынага блінца, а разумнеюць ад бацькавага дубца; Любі дзіця, як душу, а калаці, як грушу; Расці хлапца, ды не шкадуі дубца, то выведзеш у людзі*; [7, с. 133–135]; *Бацька сахою дзецям так не дагодзіць, як маці палкаю* [6, с. 135]; *Аднае маткі дзеткі, але не адной розгаю бітыя* [8, с. 127]; *Бярозаваю кашай пачаставаць; Даць кашы бярозавае* [8, с. 404, 412]. Разам з тым, у народных выслоўях ярка выражаецца суперажыванне дзецям з боку маці: *Свая маці наб'е і пашкадуе* [6, с. 137];

Матка дзіцятка хоць б'е, то не заб'е; Матка крэпка замахне, а памаленечку вытне [8, с. 136]; *Родная маці б'ючы ранаў не наробиць, а мачыха і гладзячы параніць* [8, с. 141].

У парэміялагічных адзінках слова пазіцыяніруецца таксама як супрацьпастаўленне (праз прыём антытэзы) фізічным сродкам уздзеяння на асобу: *Ад дубцоў дурнеюць, ад слаўцоў разумнеюць* [8, с. 126]; *Не біце дубцамі, навучайце слаўцамі; Не біце вяроўкамі, навучайце гаворкамі* [8, с. 137]; *Нада ўчыць не рэмам, а словам* [6, с. 136].

Аналізуючы фактычны матэрыял у выхаваўчым аспекце народнай педагогікі, адзначаем, што пры роўнай ступені адказнасці бацькі карысталіся рознымі сродкамі выхавання: у арсенале маці былі *слаўцо, гаворка, блінец, ласка* (рэдка – палка), у бацькі, наадварот, – *дубец (дубіна, вяроўка, кій, лаза, бярозавае каша, розга, рэмень), саха* як сродак рэалізацыі практычнага метада выхавання. Таму ў працэсе выхавання маці была ўзорам цяплення, разважлівай мудрасці і мацярынскай велічы, а бацька – патрабавальнасці і строгасці, дысцыпліны і працавітасці.

У дадзеным артыкуле мы не маем на мэце абгрунтаваць педагогічную мэтазгоднасць прымянення дарослымі вышэй азначаных сродкаў у выхаваўчым працэсе. Наша задача заключаецца ў лінгвасэнсарным аналізе сітуацыі дакранання з пазіцыі тактыльнага ўспрымання.

Карыстаючыся вынікамі даследаванняў па праблемах успрымання ў міждысцыплінарных галінах навукі (фізіялогія, нейрафізіялогія, псіхалогія), можна канстатаваць, што сітуацыя дакранання прадугледжвае наяўнасць двух аб'ектаў навакольнай рэчаіснасці і кантакт паміж імі. Дакрананне мае дваістую прыроду, г. зн. яно можа разглядацца як уздзеянне і як адчуванне.

Згодна з даследаваннямі В. У. Фядотавай [9, с. 11–16], у складзе фрэйма «Дакрананне» выдзяляюць аблігаторныя і факультатыўныя кампаненты. Пад фрэйма «Дакрананне» ў артыкуле трэба разумець «кагнітыўна-рэпазіцыянальную мадэль арганізацыі ведаў пра стэрэатыпную сітуацыю дакранання, якая арганізуе пэўную канцэптuallyную прастору, пакладзеную ў аснову даследуемых дзеяслоўных лексем» [9, с. 3].

Аблігаторныя кампаненты фіксіраваныя і адлюстроўваюць тыповую сітуацыю дакранання, у якой заўсёды прысутнічае інфармацыя пра дзеяча і аб'ект. Факультатыўныя кампаненты канкрэтызуюць кожную асобную сітуацыю дакранання. Да аблігаторных кампанентаў фрэйма «Дакрананне» адносяцца «суб'ект дакранання», «прэдыкат дакранання», «аб'ект дакранання».

Пад «суб'ектам дакранання» разумеюць крыніцу наўмыснага або ненаўмыснага дзеяння. Суб'ект сітуацыі дакранання ажыццяўляе

дакрананне да аб'екта пры дапамозе частак свайго цела, якіх-небудзь сродкаў або без іх, у некаторых выпадках выклікаючы пэўныя змяненні ўласцівасцей або стану аб'екта. Суб'ектамі дакранання могуць выступаць чалавек (жывёла) або частка яго цела, неадушайленыя аб'екты або з'явы прыроды. Аб'ект, таксама як і суб'ект, на моўным узроўні можа быць выражаны назоўнікам або асабовым займеннікам. У нашым даследаванні ў якасці суб'ектаў дакранання выступаюць *бацька, маці, мачыха: Бацька сахою дзецям так не дагодзіць, як маці палкаю; Родная маці б'ючы ранаў не наробиць, а мачыха і гладзячы параніць; Чужы к чужому, як сляпы к сляпому, а бацька з мамкай хоць паб'юць, але есці дадуць* [6, с. 137].

Пад «аб'ектам дакранання» разумеюць асобу або прадмет, які падвяргаецца ўздзеянню, у выніку чаго можа адбывацца змяненне яго самога або яго становішча ў прасторы. У нашым даследаванні ў якасці аб'екта дакранання выступае *дзіця, хлапец, дзеці, сын, малое, сірата: Любі дзіця, як душу, а калаці, як грушу; Расці хлапца, ды не шкадуі дубца, то выведзеш у людзі; Дзеці балуюцца ад матчынага блінца, а разумнеюць ад бацькавага дубца; У маладосці не жалей сына косці, пад старасць бацьку падзякуе* [7, с. 134]; *Б'юць малогга, то на ліха не вучаць* [6, с. 137]; *Сірату і лаюць, і б'юць, і плакаць не даюць* [8, с. 142].

«Прэдыкат дакранання» ўтрымлівае інфармацыю пра само дзеянне дакранання і адлюстроўвае ўзаемасувязь астатніх кампанентаў фрэйма. На моўным узроўні ён выражаецца дзеясловам адпаведнай семантыкі. У выказваннях пры рэалізацыі мадэлі «суб'ект» + «прэдыкат» + «аб'ект» у цэнтры ўвагі знаходзіцца *сам факт* дакранання. Аблігаторныя кампаненты даследуемага фрэйма перадаюць стэрэатыпнае ўяўленне пра сітуацыю дакранання. У нашым даследаванні ў якасці прэдыката дакранання выступаюць дзеясловы *біць* (і яго дэрываты *забіць, набіць, біты, б'ючы*), *вытнуць, гладзіць (прыгладжваць), даваць, калаціць, мыць, параніць, скубаць: Любі дзіця, як душу, а калаці, як грушу; Матка крэпка замахне, а памаленечку вытне; Матка дзіцятка хоць б'е, то не заб'е; Свая маці наб'е і пашкадуе; Аднае маткі дзеткі, але не адной розгаю бітыя; Родная маці б'ючы ранаў не наробиць, а мачыха і гладзячы параніць. Матка галоўку мые – прыгладжвае, а мачыха мые – толькі скубае, кашулю дае – праклінае* [8, с. 136].

Лексічная катэгорыя дзеясловаў дакранання ўключае як дзеясловы з сістэмным значэннем дакранання, так і дзеясловы іншых лексіка-семантычных груп, якія набываюць значэнне дакранання на функцыянальным узроўні: *Расці хлапца, ды не шкадуі дубца, то выва-*

дзеш у людзі; Бацька сахою дзецям так не дагодзіць, як маці палкаю.

Паводле тлумачальнага слоўніка беларускай мовы, дзеяслоў *шкадаваць* мае значэнні 'адчуваць жаль, спагаду да каго-небудзь', 'берагчы, ашчаджаць' [10, т. 5, кн. 2, с. 364], а дзеяслоў *дагадзіць* – 'задаволіць каго-небудзь, зрабіўшы яму што-небудзь прыемнае, патрэбнае і пад.' [10, т. 2, с. 12]. Слоўніковыя дэфініцыі дзеясловаў сведчаць пра абазначэнне псіхаэмацыянальнага стану чалавека з выражанай станоўчай канатацыяй. Аднак у спалучэнні з назоўнікамі *дубец, палка* гэтыя дзеясловы набываюць значэнне 'ўдарыць, біць' і характарызуюцца негатыўнай канатацыяй. Ужыванне адмоўнай часціцы *не* ў кантэкстуальным акружэнні *не шкадуі дубца* падкрэслівае высокую ступень сілы ўздзеяння таго самога дубца на аб'ект.

Таму мы маем падставы выказаць меркаванне, што на функцыянальным узроўні дзеясловы лексіка-семантычнай групы «стану» набываюць значэнне фізічнага ўздзеяння на аб'ект, што дазваляе аднесці іх да лексіка-семантычнай групы дзеясловаў дэструкцыі. Як адзначае В. Д. Старычонак [11, с. 144], «у аснову дэструктыўных адрозненняў пакладзена логіка-паняццёвая катэгорыя меры: выпадкі, калі прадмет разбураецца часткова і яго можна аднавіць, адносяцца да катэгорыі пашкоджання».

У ходзе нашага даследавання мы таксама падтрымліваем пазіцыю В. Д. Старычонка [11, с. 143], што «адным з найбольш распаўсюджаных сродкаў рэпрэзентацыі катэгорыі дэструктыўнасці з'яўляюцца дзеясловы са значэннем пашкоджання». Параўнаем: *Бярозаваю кашай пачаставаць*. У аналізуемым кантэксте «гастранамічны дзеяслоў» [11, с. 144] *частаваць* 'даваць або прапаноўваць паесці, папіць, пакурыць; карміць або паіць каго-небудзь, выказваючы ўвагу, гасціннасць' [10, т. 5, кн. 2, с. 305] у спалучэнні з фразеалагізмам *бярозавае каша* 'розгі або дубец, рэмень і падобнае' [12, с. 62] адносіцца да «катэгорыі дэструктыўнасці» [11, с. 143].

Падагульняючы вынікі дадзенага фрагмента даследавання, нельга не пагадзіцца з меркаваннем, што «метафара аб'ектывуе адчуванне, афармляе яго, надае яму рэальнасць» [13, с. 31]. Слушна ў гэтай сувязі і сцвярджэнне, што «перцэпцыя разглядаецца і як разнавіднасць метафорыкі, і як спосаб (прыём) даследавання спецыфікі тых жа метафар, і як адносна самастойны фрагмент даследавання» [2, с. 16].

У даследуемых парэміялагічных адзінках да *факультатывных кампанентаў*, якія не з'яўляюцца фіксаванымі і канкрэтызуюць агульную структуру фрэйма «Дакрананне» ў пэўнай сітуацыі ў залежнасці ад кантэксту, адносяцца «інструмент дакранання», «спосаб дакранання», «ча-

стотнасць дакранання», «месца дакранання», «вынік дакранання», «прычына дакранання».

Дакрананне можа мець як непасрэдны, так і апасродкаваны характар. Пры непасрэдным кантакце суб'ект дакранаецца да аб'екта або ўсёй сваёй паверхняй, або нейкай яе часткай (або органам пры ўмове, што аб'ект адушаўлены). Пры апасродкаваным кантакце суб'ект выкарыстоўвае які-небудзь інструмент для ўздзеяння на аб'ект дакранання. У нашым даследаванні ў якасці факультатыўнага кампанента «**інструмент дакранання**» выступаюць назойнікі, якія абазначаюць сродкі фізічнага ўздзеяння на дзіця як аб'ект дакранання: *дубец, дубіна, вяроўка, кіў, лаза, каша бярозаваая, розга* (ілюстрацыйны матэрыял прыведзены вышэй).

Факультатыўны кампанент «**спосаб дакранання**» паказвае, якім чынам абдываецца дакрананне. На моўным узроўні гэты кампанент перадаецца прыслоўямі спосабу дзеяння: *Матка крэпка замахне, а памаленечку вытне*. Нягледзячы на наяўнасць двух прыслоўяў спосабу дзеяння (*крэпка, памаленечку*) у прыведзеным кантэксце, толькі адно з іх – прыслоўе *памаленечку* – аб'ектывуе спосаб дакранання. У семантыцы дзеяслова *замахне* адсутнічае сам факт дакранання, таму і прыслоўе спосабу дзеяння *крэпка* нельга разглядаць у якасці факультатыўнага кампанента «спосаб дакранання».

Факультатыўны кампанент «**частотнасць дакранання**» ўказвае на аднаразовае або шматразовае дакрананне да аб'екта. Гэты кампанент можа быць закладзены ў семантыцы самога дзеяслова дакранання (*калаціць* у значэнні 'наносіць удары, біць', 'часта і моцна стукіць, удараць' [10, т. 2, с. 583]), а таксама перадавацца пры дапамозе прыслоўяў. Параўнаем: *Любі дзіця, як душу, а калаці, як грушу*. У прапанаваным для аналізу кантэксце факультатыўны кампанент «частотнасць дакранання» дадаткова падтрымліваецца параўнальным зваротам *як грушу*.

Дакрананне можа мець «лакальны» характар, калі ўздзеянне адбываецца не на ўвесь аб'ект, а на нейкую яго невялікую частку. На тую частку аб'екта, якая непасрэдна падлягае ўздзеянню, указвае факультатыўны кампанент «**месца дакранання**» (у нашым даследаванні гэта частка цела): *Быў бы азадак, а лазы хопіць* [14, с. 132].

Разам з тым, у дадзеным кантэксце адзначаем камбінацыю двух экспліцытна выражаных факультатыўных кампанентаў: *Быў бы азадак* («месца дакранання»), *а лазы* («інструмент дакранання») *хопіць*. Выкажам меркаванне, што спалучэнне *лазы хопіць* у значэнні 'многа', можна разглядаць як асобны факультатыўны кам-

панент «**мера дакранання**». У гэтай сувязі слушна меркаванне, што «асобны факультатыўны кампанент перадае частку сітуацыі дакранання, але ўсе разам яны дазваляюць атрымаць найбольш поўнае ўяўленне аб канкрэтнай сітуацыі дакранання» [9, с. 15].

Дакрананне можа выклікаць змяненне стану аб'екта, на які было накіравана дзеянне. Факультатыўны кампанент «**вынік дакранання**» тлумачыцца як заканчэнне дзеяння і ўзнікненне новага стану аб'екта: *Родная маці б'ючы ранаў не наробиць, а мачыха і гладзячы параніць*.

Дакрананне як дзеянне можа быць выклікана якімі-небудзь абставінамі або часцей эмацыянальным станам суб'екта (страх, спалох). Факультатыўны кампанент «**прычына дакранання**» можа быць закладзены ў семантыцы дзеяслова, а таксама асэнсоўвацца ў кантэксце: *Добры чалавек пабаіцца і ківа, а благі не баіцца і кія* [15, с. 66]; *Добрае дзіця паслухае ківа, а ліхое не слухае й кія; Разумнае дзіця баіцца гразы, а дурное – лазы* [7, с. 133–135].

Мяркуем, што ў прыведзеных кантэкстах пачуццё страху аб'ектывуецца ў выхаваўчых мэтах: для аднаго дзіцяці (*добрае, разумнае*) дастаткова ўбачыць (*кіў, гразя* ад дзеясловаў *ківаць* (галавой), *гразіць* (пальцам), што ім нехта не задаволены, а другое дзіця не ўспрымае нават і пагрозы фізічнага пакарання (*кіў, лаза*) за свае ўчынкі. Так гаворыцца (часцей з неадбярэннем), калі неабходна даць ацэнку чыіх-небудзь паводзін (звычайна бліжэй). Параўнаем таксама: *Што дам, то дам, а што наківаю; Ківам нічога не зробіш, хіба кіем* [6, с. 135–136].

Адзначым, што ў парэміялагічных адзінках пачуццё страху, уласцівае чалавеку, можа семантызавацца дзякуючы ўжыванню заонімаў. Так, у кантэксце *На смелага сабака брэша, а баязліўца кусае* выразна рэалізуецца мадэль тыповай сітуацыі дакранання: «суб'ект» жывёла (*сабака*) + «прэдыкат» дзеяслоў адпаведнай семантыкі (*кусае*) + «аб'ект» чалавек (*баязлівец*).

Ілюстрацыйны матэрыял дэманструе магчымасці факультатыўных кампанентаў забяспечваць варыятыўнасць дадатковых звестак пра сітуацыю дакранання, а таксама спосабах іх рэпрэзентацыі на семантычным узроўні.

Заклучэнне. У выніку даследавання фактычнага матэрыялу вызначаны моўныя сродкі вербалізацыі тыповай сітуацыі дакранання. Аб'ект (*дзіця, хлапец, сын, дзеці, малое, сірата*) і суб'ект (*бацька, маці, мачыха*) дакранання як аблігаторныя кампаненты абазначаюць асобу чалавека і рэпрэзентаваны назойнікавымі лексемамі, прэдыкат дакранання – дзеяслоўнымі лексемамі адпаведнай семантыкі, якія ўтрымліваюць інфармацыю пра сам факт дакранання. У якасці прэдыката часцей выступаюць дзеясловы дэструкцыі (*біць, вытнуць, калаціць,*

параніць, скубаць). На функцыянальным узроўні дзясловы іншых лексіка-семантычных груп таксама могуць набываць значэнне дэструкцыі. Моўнымі вербалізатарамі факультатывных кампанентаў выступаюць назойнікавыя лексемы са значэннем сродкаў фізічнага ўздзеяння (*дубец, дубіна, вярэўка, кій, лаза, каша бярозавая, розга, рэмень*), лексемы-саматызмы (*азадак*), параўнальныя звароты (*як грушу*), прыслоўі спосабу дзеяння (*памаленечку*).

ЛІТАРАТУРА

1. Арлова, Г. П. Традыцыі эстэтычнага выхавання ў беларускай народнай педагогіцы / Г. П. Арлова, С. Р. Туболец ; УА «Віцеб. дзярж. ун-т імя П. М. Машэрава». – Віцебск : ВДУ, 2008. – 162 с.
2. Харченко, В. К. Лингвосенсорика : фундаментальные и прикладные аспекты / В. К. Харченко. – М. : Либроком, 2012. – 216 с.
3. Нагорная, А. В. Лингвосенсорика как перспективное направление современных лингвистических исследований : анализ. обзор / А. В. Нагорная. – М. : ИНИОН РАН, 2017. – 86 с.
4. Іваноў, Я. Я. Праблемы лінгвістычнага вывучэння афарызма : манаграфія / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : Брама, 2003. – 194 с.
5. Болбас, В. С. Афарыстычная этнапедагогіка беларусаў: выхаваўчы сэнс народных парэмій / В. С. Болбас // Нар. асвета. – 2011. – № 8. – С. 84–86; № 9. – С. 75–78; № 10. – С. 85–87.
6. Прыказкі і прымаўкі: у 2 кн. / Акадэмія навук Беларускай ССР, Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 2. – 615, [1] с.
7. Касько, У. К. Палескі дзівасіл : беларус. нар. прыказкі, прымаўкі, выслоўі : са скарбніцы А. К. Сержпатоўскага / У. К. Касько. – Мінск : Выш. шк., 2005. – 383 с.
8. Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / склад. Ф. Янкоўскі ; прадм. Д. Я. Бугаёва. – Мінск : Беларус. навука, 2004. – 494 с.
9. Федотова, О. В. Функционально-семантические особенности глаголов, репрезентирующих фрейм «прикосновение» в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / О. В. Федотова ; Белгород. гос. ун-т. – Белгород, 2007. – 22 с.
10. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. – Мінск : БелСЭ, 1977–1984. – 5 т.
11. Старычонок, В. Д. Семантычная прастора дзясловаў беларускай мовы : на матэрыяле другасных намінацый / В. Д. Старычонок. – Мінск : БДПУ, 2022. – 316 с.
12. Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2004. – 446 с.
13. Нагорная, А. В. Вербальная репрезентация interoceptивных ощущений в современном английском языке : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04, 10.02.19 / А. В. Нагорная ; Моск. гос. обл. ун-т. – М., 2015. – 51 с.
14. Анталогія беларускай народнай прыказкі, прымаўкі і выслоўя / [уклад., аўт. прадм. А. С. Фядосік]. – Мінск : Ураджай, 2002. – 298 с. : іл.
15. Іванова, С. Ф. Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў : лінгвакраіназн. дапам. / С. Ф. Іванова, Я. Я. Іваноў. – Мінск : Беларус. Фонд Сораса, 1997. – 262 с.

Пры разглядзе выхаваўчых сродкаў праз прызму лінгвістычнай сэнсорыкі ўяўляецца магчымым уключыць дадзенае даследаванне ў праблемнае поле не толькі сучаснай лінгвістыкі па вывучэнні спосабаў рэпрэзентацыі перцэптыўнай лексікі ў дыскурсе парэмій, але і педагогікі. Вынікі даследавання можна рэкамендаваць для выкарыстання ў вучэбным працэсе па філалагічных і педагогічных спецыяльнасцях.

REFERENCES

1. Arlova, G. P. Tradycyi estetychnaga vyhavannya ŭ belaruskaj narodnaj pedagogicy / G. P. Arlova, S. R. Tubolec ; UA «Viceb. dzyarzh. un-t imya P. M. Masherava». – Vicebsk : VDU, 2008. – 162 s.
2. Harchenko, V. K. Lingvosensorika : fundamental'nye i prikladnye aspekty / V. K. Harchenko. – M. : Librokom, 2012. – 216 s.
3. Nagornaya, A. V. Lingvosensorika kak perspektivnoe napravlenie sovremennykh lingvisticheskikh issledovaniy : analit. obzor / A. V. Nagornaya. – M. : INION RAN, 2017. – 86 s.
4. Іваноў, Я. Я. Prablemy lingvistychnaga vyvuchennya afaryzma : managrafiya / Ya. Ya. Іваноў. – Magilyoŭ : Brama, 2003. – 194 s.
5. Bolbas, V. S. Afarystychnaya etnapedagogika belarusau: vyhavaŭchy sens narodnykh paremij / V. S. Bolbas // Nar. asveta. – 2011. – № 8. – S. 84–86; № 9. – S. 75–78; № 10. – S. 85–87.
6. Prykazki i prymaŭki: u 2 kn. / Akademiya navuk Belaruskaj SSR, Instytut mastactvaznaŭstva, etnagrafiy i fal'kloru. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1976. – Kn. 2. – 615, [1] s.
7. Kas'ko, U. K. Paleski dzivasil : belarus. nar. prykazki, prymaŭki, vysloŭi : sa skarbnycy A. K. Serzhputoŭskaga / U. K. Kas'ko. – Minsk : Vysh. shk., 2005. – 383 s.
8. Belaruskiya prykazki, prymaŭki, frazealogizmy / sklad. F. Yankoŭski ; pradm. D. Ya. Bugayova. – Minsk : Belarus. navuka, 2004. – 494 s.
9. Fedotova, O. V. Funkcional'no-semanticheskie osobnosti glagolov, reprezentiruyushchih frejm «prikosnovenie» v sovremennom anglijskom yazyke : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / O. V. Fedotova ; Belgorod. gos. un-t. – Belgorod, 2007. – 22 s.
10. Tlumchal'ny sloŭnik belaruskaj movy : u 5 t. – Minsk : BelSE, 1977–1984. – 5 t.
11. Starychonak, V. D. Semantychnaya prastora dzeyaslovaŭ belaruskaj movy : na materyyale drugasnykh naminacyj / V. D. Starychonak. – Minsk : BDPU, 2022. – 316 s.
12. Lepeshaŭ, I. Ya. Etymalogichny sloŭnik frazealogizmaŭ / I. Ya. Lepeshaŭ. – Minsk : Belarus. Encykl., 2004. – 446 s.
13. Nagornaya, A. V. Verbal'naya reprezentaciya interoceptivnykh oshchushchenij v sovremennom anglijskom yazyke : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk : 10.02.04, 10.02.19 / A. V. Nagornaya ; Mosk. gos. obl. un-t. – M., 2015. – 51 s.
14. Antalogiya belaruskaj narodnaj prykazki, prymaŭki i vysloŭya / [uklad., aŭt. pradm. A. S. Fyadosik]. – Minsk : Uradzhaj, 2002. – 298 s. : il.
15. Ivanova, S. F. Sloŭnik belaruskikh prykazak, prymavak i krylatyh vyrazaŭ : lingvakrainozn. dapam. / S. F. Ivanova, Ya. Ya. Іваноў. – Minsk : Belarus. Fond Sorasa, 1997. – 262 s.